

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN ÇALIŞMA KOŞULLARI, BESLENME DURUMLARI VE GÖRÜLEN SORUNLAR**WORKING CONDITIONS, NUTRITIONAL STATUS AND PROBLEMS SEEN ON SEASONAL AGRICULTURAL WORKERS****Simay FERELİ¹, Şule AKTAÇ², Fatma Esra GÜNEŞ³**

¹Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü İSTANBUL, ²Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü İSTANBUL, ³Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü İSTANBUL. e-posta: simay.fereli@marmara.edu.tr

ÖZET

Tarım toplumlarında tarım işçileri iş gücünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin uygun barınma, beslenme olanaklarına sahip olmamaları ve sağlık hizmetlerinden yeterli oranda faydalanamamaları sağlık durumlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Hane halkı büyüklüğü ve alınan ücretlerin düşüklüğü yeterli besine ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Sağlıksız ortam, elverişsiz pişirme ve besin saklama koşulları, yeterli hijyen koşullarının sağlanamaması, yeterli besin maddesine ve temiz suya ulaşamama, beslenme bilgi eksikliği sonucunda beslenmeyle ilişkili hastalık risklerinin artmasına neden olmaktadır. Ülkemizde mevsimlik tarım işçileri ve ailelerinin beslenme durumunu saptamaya, beslenme sorunlarını çözmeye yönelik araştırmalar kısıtlıdır. Mevsimlik tarım işçilerinin beslenme sorunlarını ele almayı amaçlayan bu çalışmada ulusal ve uluslararası literatür bilgileri derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mevsimlik işçi, sağlık sorunları, beslenme sorunları, yetersiz beslenme, gıda güvensizliği.

ABSTRACT

Agricultural workers have constituted important part of workforce in agricultural community. Unadequate housing, nutrition facilities and inability benefit of health care affect adversely on health status of seasonal agricultural workers. Excess of household size and low of reached wages also makes it difficult to achieve sufficient nutrition. Unhealthy environment, unfavorable cooking and food storage provisions, failure to provide adequate hygiene conditions, lack of access to adequate food and clean water and lack of nutrition knowledge have led to the emergence of diseases associated with nutrition. In our country, researches that determine the nutritional status of seasonal agricultural workers and their families solving nutrition problem are limited. In this review information obtained from national and international literature is compiled and nutritional problems of seasonal agricultural workers undertaken.

Keywords: Seasonal worker, health problems, nutritional problems, malnutrition, food insecurity.

GİRİŞ

Tarım dünyada olduğu gibi ülkemizde de büyük öneme sahip olup %21,1 ile ikinci en yüksek istidam alanıdır (1). Tarım sektörü makine gücünün yanı sıra insan gücü de gerektirmekte ve nitelik gerektirmeyen çapalama, ayıklama, hasat gibi işlemlerde mevsimlik işçilere ihtiyaç duyulmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi, kendisinin ya da başkasının tarım alanında tarımsal üretimin herhangi bir aşamasında çalışan, ücretli/yevmiyeli veya aynı

İletişim/Correspondence:

Arş. Gör. Simay FERELİ
Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Maltepe/İSTANBUL

E-posta: simay.fereli@marmara.edu.tr

Geliş tarihi/Received: 02.11.2016

Kabul Tarihi/Accepted: 16.11.2016"

ödeme karşılığı, sözleşmeyle veya sözleşme olmaksızın, o ülkenin vatandaşı ya da göçmen olup sürekli ya da gezici mevsimlik çalışan kişi olarak tanımlanmaktadır (2). Yeterli maddi geliri olmayan mevsimlik tarım işçileri, ailelerinin geçimini sağlamak için iş bulabilecekleri yerlere göç etmektedir (3). Mevsimlik tarım işçilerinde yoksul hane (günde 1 doların altında kazanan) oranı çalışmalarda %58,2 olarak tespit edilmiş olup, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre ise ülke genelinde yoksul hane bulunmamaktadır (4,5). Ülkemizde, mevsimlik tarım işçilerinin başlıca sorunları; çalışma koşulları, ücret, konut ve beslenme olanaklarının yetersiz olmasıdır (4). Bu sorunların yanı sıra mevsimlik tarım işçileri; ulaşım, barınma, iş sağlığı ve güvenliği, eğitim, sosyal güvenlik, sosyal çevre, çocuk işçi ve sağlık sorunları gibi birçok farklı sorunla karşılaşmaktadır. İşçiler; ücret, sosyal güvenlik, çalışma koşulları gibi sorunlarla iç içe yaşamakta, barınma, sağlık, beslenme, sosyal güvence gibi olanaklardan yeterli ölçüde faydalanamamaktadır (6,7). Ayrıca açık havada çalışma, bir kişinin birden fazla işi yapması, çalışma süresinin ve döneminin mevsime koşullarına bağlılığı, yaşam alanlarının sağlıksız olması nedeniyle mevsimlik tarım işçilerinde çeşitli sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (6).

Bireylerin sağlıklı olmaları; beslenme durumuna, besin tüketimine ve besin ögesi alımından önemli ölçüde etkilenir. Toplumlar da görülen protein-enerji yetersizliği, demir yetersizliği anemisi, şişmanlık gibi beslenme sorunları yaşam kalitesini bozmakta, işgücünü azaltmakta ve sağlık harcamalarını artırmaktadır (8). Bunlar göz önüne alındığında toplumdaki risk grupları içerisinde yer alan mevsimlik tarım işçilerinde beslenme sorunlarının görülme sıklığını artırmaktadır.

I. DÜNYADA VE TÜRKİYE MEVSİMLİK İŞÇİLERİN DURUMU

Dünyada 1,1 milyar tarım iş gücü bulunmaktadır. Bu iş gücünün 450 milyonunu mevsimlik işçiler oluşturmaktadır (8). Amerika'da göçmen ve mevsimlik tarım işçilerinin demografik yapısı 2007-2009 yıllarında yapılan bir araştırma ile ortaya konmuş, ülkenin her yerinden 1505 işçi ile görüşülmüştür. İşçilerin büyük çoğunluğunun erkek (%78,0) ve ailelerin %23,0'ünün yoksul olduğu; yılın 4-6 ayı haftada ortalama 42 saat çalıştıkları tespit edilmiştir (9).

Türkiye'de TÜİK Ocak 2016 verilerine göre; istihdam edilen toplam nüfusun (26 milyon 275 bin) %18,3'ü tarım sektöründe çalışmaktadır. Türkiye'de kayıt dışı çalışma oranı %31,8 olup, çoğunluğunu mevsimlik tarım işçileri oluşturmaktadır. Bu nedenle sosyal güvenceden mahrum kalmaktadır (1). Sektörel dağılım açısından ikinci üretim alanının tarım olmasına rağmen, henüz tarım sektörünün mevsimlik gezici işgücüne yönelik veri sistemi

bulunmamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2014 Hane Halkı İşgücü İstatistiklerine göre Türkiye’de 15 yaş üzerinde 485 bin kişinin gezici mevsimlik tarım işgücüne katıldığı bildirilmiştir (10).

Ülkemizde yapılan araştırmalarda çalışan nüfusun çoğunluğunu 18 yaş altı bireylerin oluşturduğu mevsimlik tarım işçilerinde ortalama hane halkı büyüklüğü 6,8-8 kişi; ortalama yaş 18-22 yıl arasında değişirken TÜİK 2016 verilerine göre Türkiye genelinde ortalama yaş 31 yıl, ortalama hane halkı büyüklüğü 3,6 kişidir (1, 10, 11).

II. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİNİN GELİŞİMİ

İşçilerin tarımda çalışmak üzere yaşadıkları yerden farklı bir yere gitmeleri 1600’lü yıllara dayanmaktadır. Bu yıllarda Avrupa’dan Amerika kıtasına tarımda çalışmak üzere işçiler getirilmiştir (12). Amerika kıtasında 1800lerde çocukların İngiltere’den çalışmak üzere getirilmesi ile artan göçmen işçi kullanımı artmıştır, günümüzde Meksika, Jamaika ve bazı Doğu Karayip ülkelerinden gelen işçiler ile devam etmektedir. Avrupa’da II. Dünya Savaşı’ndan sonra tarımda işgücü açığının ortaya çıkmasıyla bu grubun tarımda önemi artmıştır. Günümüzde Avrupa’da İspanya, Fransa ve İtalya gibi ülkeler yoğun olarak mevsimlik işçi göçü almaktadır (13). Türkiye’de ise 1950’li yıllarda makineleşmenin başlaması ve değişen üretim yöntemleri ile mevsimlik iş gücüne yönelik talep artmıştır (8). 1980’li yıllara kadar, artan tarım üretimi ile sayıları bir milyona ulaşan mevsimlik tarım işçiliği daha çok geçici iş olarak değerlendirilmekteydi. Ancak 1980 sonrası dönemde kırdan ve şehirde iş olanaklarının azalması, geçici bir iş olarak görülen mevsimlik tarım işçiliğini sürekli bir iş haline getirmiştir (14). Ayrıca; tarım alanında 2000’li yıllardan itibaren uygulanan destekleme politikaları büyük tarım arazisi sahiplerinin yararına gelişmiş ve küçük üreticileri üretim yapmak yerine ücretli tarım işçisine dönüştürmüştür. Tarımla uğraşan işgücünün önemli bir bölümü büyük kentlere göç etmiş, bir kısmı da mevsimlik tarım işçisi olmuştur (15).

Mevsimlik tarım işçileri her yıl birkaç aylığına ülkenin dört bir yanına göç etmekte hatta tarım ürünlerinin hasat mevsimlerine göre birkaç kez yer değiştirebilmektedir. İşçiler Şubat ayından Kasım ayına kadar çalışmaktadır (16). Ülkemizde mevsimlik tarım işçiliğinin yaygın olarak yapıldığı iller; Adana (sera sebze ve narenciye), Afyon (kiraz toplama), Ordu (fındık toplama), Konya (pancar çapası), Samsun (sebze hasadı), Urfa (pamuk toplama)’dur (11).

Uluslararası mevzuatta doğrudan mevsimlik tarım işçilerine yönelik herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Uluslararası Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi,

Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC), Uluslararası Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi (ICRMW) gibi uluslararası belgeler tarım işçilerinin ekonomik ve sosyal yaşamlarında karşılaştıkları temel sorunlara yönelik koruyucu hükümler içermektedir (16).

Ülkemizde tarım işçileri ile ilgili kanun, yönetmelik ve genelgeler bulunmaktadır. Örneğin; 4857 sayılı İş Kanunu'nda iş tanımı ve işçi hakları konularında düzenlemeler yapılmış, işçi sayısı ve işin niteliği ile ilgili maddelerde mevsimlik işçilere değinilmiştir. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi'nde; işçilerin ihtiyaç duyduğu ekmek ve yemek pişirme, çamaşır ve bulaşık yıkama ile tuvalet ve banyo mahalleri gibi asgari ihtiyaçların karşılandığı barınma yerlerinin sağlanması hükmü yer almaktadır. Ancak bu hüküm uygulayıcı farklılıkları nedeniyle tam anlamıyla hayata geçirilememektedir (17).

III.MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNDE GÖRÜLEN SAĞLIK SORUNLARI

Amerika Birleşik Devletlerinin (ABD) Pennsylvania eyaletinde yapılan araştırmada düşük gelir seviyesi, yemek hazırlama zamanının kısıtlı olması ve yetersiz beslenme nedeniyle mevsimlik tarım işçilerinde kalp hastalığı, felç, astım, diyabet, obezite ve hipertansiyon gibi kronik hastalıkların yüksek oranlarda görüldüğü tespit edilmiştir (18). Michigan'da yapılan başka bir araştırmada ise en sık görülen sağlık sorunlarının iş ile ilgili hastalıklar ile kronik hastalıklar olduğu belirtilmiştir (19).

İşçilerde, uygun olmayan barınma ve çalışma koşulları, yetersiz ve dengesiz beslenme, kaza ve yaralanma, zirai ilaçlar, aşırı sıcak ve soğuğa maruz kalma, sağlık hizmetlerine erişememe nedeniyle hastalık ve erken ölüm sıklığı yüksektir. Bu nedenle tarım toplumlarında mevsimlik tarım işçileri özel risk grubuna dahil edilmektedir (17). Yaşanan sorunlar mevsimlik tarım işçisi kadınları daha fazla etkilemektedir. Yetersiz hijyen koşulları, düşük sosyo-ekonomik düzey, genç yaşta evlenme ve adölesan gebelikler, tarım alanlarında doğum öncesi, sırası ve sonrası sağlık hizmetine erişememe annenin ve bebeğin sağlık risklerini artırmaktadır (20). Mevsimlik tarım işçisi kadınlarda düşük, ölü doğum, kısırlık ve diğer üreme sağlığı sorunları daha fazla görülmektedir. Ayrıca bu grupta bebek ölüm hızı, kaba doğum hızı, kaba ölüm hızı ve akraba evliliklerinin de ülke genelinden daha yüksek olduğu bilinmektedir. Türkiye genelinde ise akraba evliliği yapanların sıklığı % 20,0, bebek ölüm hızı % 13, kaba doğum hızı % 16,9 ve kaba ölüm hızı % 5,2'dir (5). Mevsimlik tarım işçilerinde akraba evliliği sıklığı % 50,8 ile Türkiye genelinden yüksek olduğu saptanmıştır. Bebek ölüm hızı %59, kaba doğum hızı % 39,5; kaba ölüm hızı % 22,6 olup Türkiye genelinden

yüksektir. Çocuklarda ise fiziksel ve psiko-sosyal becerilerin gelişmemesi, hastalık ve yaralanma risklerinin yüksek olması ve malnütrisyona bağlı ölümler; yaşlılarda da ise fiziksel ve zihinsel yeteneklerde azalmaya bağlı yaralanmalar ve erken ölümler daha fazla görülmektedir (21, 22).

Tarımsal üretimin yoğun olduğu illerde, Toplum Sağlığı Merkezleri ve bu kurumlarda görev yapan sağlık personeli ve araç sayıları yetersiz, işçilerin yeterli ve dengeli beslenememesi, gerekli hijyenik koşullar sağlanamadığından ölüm ve hastalık prevalansları yüksektir (17,20). Ülkemizde 2013 yılında yapılan GAP Tarımda Çalışanların Sağlığı Araştırması'nda en sık görülen sağlık sorunları; üreme sağlığı sorunları, solunum sistemi hastalıkları, kas iskelet sistemi hastalıkları, bulaşıcı hastalıklar, kaza ve yaralanmalar, cilt hastalıkları, kanserler, psiko-sosyal sorunlar şeklinde sıralanmıştır (6).

Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması'nda işçilerin çalıştıkları dönemde hipertansiyon, kalp hastalığı, diyabet ve sindirim sistemi sorunları ile daha fazla karşılaştıkları tespit edilmiştir (21).

Adana ilinde 2002 yılında sağlık ocağına başvuran 1399 mevsimlik tarım işçisinin sağlık durumları değerlendirilmiş, işçilerin % 24,4'ünde üst solunum yolu enfeksiyonu, % 10,9'unda hipertansiyon, % 8,2'sinde ishal ile seyreden bağırsak hastalıkları, % 6,3'ünde dermatit ve % 4,9'unda idrar yolu enfeksiyonları görülmüştür (23).

Benek ve Ökten (2011) işçilerin yaşam koşullarını inceleyen araştırmanın sonucunda Hilvan (Şanlıurfa)'da yaşayan 563 mevsimlik işçinin % 35,8'nin sağlık sorunlarının olduğu ve sorunların en önemlisinin kalp krizi/hastalığı (% 5,5) olduğu bulunmuştur. Araştırmada beslenmenin işçilerin çalıştıkları dönemdeki en önemli sorun olduğu da tespit edilmiştir (24).

İşçilerin tarlada ve kaldıkları yerlerde maruz kaldıkları pestisitler sinir sisteminde, endokrin sistemde, karaciğerde, gözde, kalp damar sisteminde problemlere ve akut zehirlenmelere sebep olmaktadır. Özellikle hamile kadın işçilerde düşük riskini ve doğumsal anomalileri ciddi oranda artıran pestisitlerin; tarlada kullanım durumu ve kabul edilebilir maruziyet düzeylerinin belirlenmeli, uygun korunma tedbirlerinin alınması vurgulanmıştır (25).

Sütölük ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada hastalıkların önlenmesi için işçilerin konaklama alanlarının doğru seçilmesi, temiz su sağlanması, besin hazırlama ve saklama

koşullarının iyileştirilmesi ve bu konularda işçilere eğitim verilmesinin önemine dikkat çekilmiştir (23).

IV.MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNDE GÖRÜLEN BESLENME SORUNLARI

Mevsimlik tarım işçileri düşük gelir seviyesi ve yemek hazırlama süresinin kısıtlı olması gibi nedenlerde yetersiz beslenmekte ve gıda güvensizliği ile karşı karşıya kalmaktadır.

Düşük gıda güvenliği; önemli besin eksikliğinden korunmaya yetecek kadar besini daha az çeşitte yiyecek tüketerek ya da toplum gıda yardımı programları aracılığıyla sağlaması, çok düşük gıda güvenliği ise hanenin en az bir üyesinin yetersiz kaynaklar nedeniyle yeme alışkanlıklarını değiştirmesi ya da besin alımını azaltması olarak tanımlanmıştır (26). Mevsimlik tarım işçileri gelir seviyelerinin düşük olmasından dolayı gıda güvensizliği ile karşı karşıyadır. Gıda güvensizliği; aç kalma durumu değil, hane halkının açlıktan kaçınmak için geliştirdiği yöntemleri kapsayan, epizodik ve tüm aileyi ilgilendiren geniş bir terimdir. Gıda güvensizliği maddi ve diğer kaynakların yetersizliği nedeniyle besine erişememe anlamına gelmektedir (27). Bu durum yetişkinlerde ve çocuklarda stres, anksiyete ve depresif belirtilerin yanı sıra; düşük özgüvene, duygusal strese, sosyal ayrılmaya ve mental sağlığın bozulmasına sebep olmaktadır (28).

ABD’de besin güvensizliğinin göçmen ve mevsimlik tarım işçilerinde endemik olduğu bilinmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin veya çocuklarının besin güvensizliği prevalansı araştırılmış gıda güvensizliği sıklığı %45,0-63,8; çok düşük gıda güvenliği prevalansı ise %8,0-22,2 arasında değişmekte olduğu tespit edilmiştir (29,30,31). Kuzey Carolina’da 2004 yılında 102 mevsimlik tarım işçisi aile yapılan araştırmada hanelerin %52,9’unun gıda güvenliğine sahip olduğu; %32,4’ünün gıda güvensizliği; %9,8’inin orta derece açlıkla birlikte gıda güvensizliği; %4,9’unun ciddi açlıkla birlikte gıda güvensizliği yaşadığı ancak gıda güvensizliğinin nedenleri ve mutfak araçlarının varlığına bağlı olup olmadığı saptanamamıştır (32). Üretimde büyük rol sahibi olan mevsimlik tarım işçilerinde düşük gelir, beslenme bilgi yetersizlikleri, gerekli mutfak ekipmanlarının olmaması gibi nedenlerle beslenme sorunları yaşadıkları görülmektedir. İyi beslenemeyen işçilerin sağlığı bozulmakta, iş verimleri düşmekte, iş kaza riskleri artmaktadır (17,33). İşçilerin enerji ve besin ögesi ihtiyaçları çalıştıkları işe, çalıştıkları çevre koşullarına göre değişmekte olup mevsimlik tarım işçiliğinin fiziksel güç gerektirmesi nedeniyle ağır iş kategorisine girmekte olup, bu işçilerin enerji ve besin ögesi gereksinimleri yüksektir. Tarımda mevsimlik işçi olarak çalışan kadınlarda ve çocuklarda demir eksikliği anemisi ve B12 vitamini eksikliği görülmektedir.

Beslenme bozukluklarının oluşumunda; yanlış beslenme alışkanlıkları, bağırsak parazitleri ve bilgi eksikliği önemli faktörlerdir (20).

Şanlıurfa'da mevsimlik işçi ailelerin çocuklarının intestinal parazit, beslenme durumları ve psikomotor gelişim gecikmesini inceleyen araştırmada 6-59 aylık 168 çocuğun % 55,4'ünün intestinal parazitlerden tarafından enfekte olduğu (en fazla Giardia intestinalis), % 17,8'inin psikomotor gelişimlerinin geciktiği, % 38,1'inin bodur, % 20,8'inin zayıf ve % 5,4'ünün çok zayıf olduğu ve %16,8'inin anemik olduğu tespit edilmiştir (25).

Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması'nda 1021 hanenin (7165 kişi) % 38'i devletten para yardım almakta; bunların % 10,4'nü gıda yardımları oluşturmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri yıl içinde belli bir süre çalışmakta ancak aldıkları ücretle tüm yıl geçinmekte bu yüzden işçiler yemek giderlerini azaltmak için çalışacakları yere yiyecek götürmektedir. İşçi ailelerde aynı kaptan yemek yemenin yaygın olması bireysel olarak besin tüketiminin tam olarak belirlenememesine neden olmaktadır (4). Ayrıca; işçiler öğün zamanları işe gidiş-dönüş saatlerine göre değiştiğinden öğünleri düzensizdir. İşçilerin düşük maddi gelire sahip olmaları, beslenme alışkanlıklarındaki hatalar ve yetersizlikler yeterli ve dengeli beslenememeleri ile sonuçlanmaktadır (17).

Türkiye'de yapılan Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Araştırması'nda ailelerin yemeklerini çadır dışında ateş yakarak ya da çadırda tüp ocaklarında pişirdikleri belirtilmektedir. İşçilerin her gün tükettikleri besinler ekmek ve çay, haftada birkaç kez ve daha fazla tükettikleri besinler ise bulgur/mercimektir. Sebze-meyve % 60,0 oranında haftada birkaç kez tüketilirken, her gün ise %30,0 oranında tüketilmektedir. Haftada birkaç kez süt ve süt ürünü tüketenler ile her gün tüketenlerin oranının aynı olduğu saptanmıştır (% 21,0). Haneler arasında her gün et ve et ürünü tüketen bulunmamıştır (11). Ailelerin bir günde yedikleri besinleri sorgulayan Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması'nda da benzer olarak tüketim alışkanlıklarına uygun, kolay bulunabilen ve ucuz olması nedeniyle ekmek ve çayın en sık tüketilen yiyecek ve içecek olduğu saptanmıştır (21).

TBSA (Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması) 2010 verilerine göre ülkemizde yeşil yapraklı sebzeler, meyveler, ekmek, ayçiçek yağı ve çay her gün en fazla tüketilen besinlerdir. Mevsimlik işçilerin her gün tükettiği besinlerden kurubaklagillerin her gün tüketim sıklığı %2,5 ile en düşük düzeyde olduğu bulunmuştur. Onsekiz yaş altı çocuklarda günlük tüketim miktarı en fazla olan besinler süt, sebze ve meyveler olduğu belirlenmiştir (34).

Ülkemizde Mevsimlik işçi ailelerinin okul öncesi çocuklarının diyet kalitesi 24 saatlik hatırlatma yöntemi kullanılarak araştırılmış, çocukların üçte ikisinin yeterli miktarda tam tahıl, sebze- meyve, süt ürünleri, yağ ve şekerle ulaşamadığı bulunmuştur. Mevsimlik işçi aile çocuklarının yetersiz diyet kalitesine sahip olması nedeniyle beslenme müdahalelerine gerek duyulduğu belirtilmiştir (35).

Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP) kapsamında yaklaşık 500 kişinin yaşadığı Afyon ve Ordu ilindeki kamplar değerlendirilmiş, Afyon'da herhangi bir hijyen uygulamasının bulunmadığı, suların temiz görüldüğü, besinlerin çadırlarda saklandığı ve sinek-böcek teması riski taşıdığı, çöp konteynerlerinin olmadığı, çadırlarda yemek yapılan alan ile uyuma, yıkanma, giyinme alanlarının aynı yer olduğu, tencere, kap, çatal-kaşık gibi mutfak aletlerinin olduğu ancak ocak ve buzdolabı olmadığı tespit edilmiştir. Ordu kampında ise yeterli hijyen uygulamalarının (banyo, el yıkama alanı, çamaşır yıkama alanı) olduğu, mevcut suyun yemek yapma ve kişisel hijyen için yeterli ve temiz olduğu, besinlerin çadırda saklandığı, kamp alanı dışında çöp konteynerlerinin olduğu, yemek pişirme için ayrı bir alanın olmadığı, ocak ve buzdolabı olmadığı tespit edilmiştir (11).

Şimşek (2013) tarafından yapılan araştırmada ailelerin %80,9'unun çalıştıkları yerlerde kendi yaptıkları çadırda kaldığı ve % 18,5'inin ikamet ettiği konutta mutfak bulunmadığı tespit edilmiştir. Ailelerin % 90,0'mın buzdolabına sahip olduğu tespit edilmiştir. İşçilerin ikamet ettikleri konutlarda şehir şebeke suyuna erişimlerinin % 99,6 oranında olduğu saptanmıştır. Fakat çalıştıkları yerlerde ise çoğunlukla köy çeşmesi (% 32,4) ve tanker (% 32,6) kullanıldığı; sağlıklı suya erişimin % 16,6 oranında olduğu tespit edilmiştir. İşçilerin tarım alanında yaşadığı güçlükler değerlendirildiğinde % 62,2'si beslenme sorunları yaşadıklarını, % 63,8'i temiz içme-kullanma suyu bulmakta zorlandıklarını ifade etmiştir (21).

V. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN BESLENMESİNİN DÜZENLENMESİNE YÖNELİK UYGULAMALAR

Mevsimlik tarım işçiler ile ilgili uluslararası uygulamalar incelendiğinde Kanada bu alanda standardizasyonların belirlenmesi ve sağlanması açısından ilk sırada gelmektedir. Kanada Mevsimlik Tarım İşçileri Programı (CSAWP) ile ülkeye 18 yaşını doldurmuş işçiler alınmakta ve işçilerin ulaşım, barınma, beslenme, çalışma saatleri, ücretler, sağlık sigortası, iş sağlığı ve izinleri standardize edilmektedir. Programda işçilerin beslenme ihtiyaçlarına ilişkin belirlenen standartlar:

- İşverenler, her bir işçiye 7 Kanada Doları'nı geçmeyecek şekilde uygun yemek vermek ile sorumludur.
- İşçiler kendi yemeklerini hazırlayabilir, bu durumda işveren yemek pişirmek için gerekli malzemeleri sağlamalıdır.
- Her bir işçi 5 saatlik kesintisiz çalışma sonrası en az 30 dakikalık yemek molası verebilmeli, sabah ve öğleden sonraki çalışma sürelerinin ortasında 10'ar dakika olmak üzere dinlenebilmelidir (36).

Kanada Mevsimlik Tarım İşçileri Programı tarafından hazırlanan Barınma Rehberi'nde de besinler, besinlerin hazırlanacağı yerler, çöplerin uzaklaştırılması ve su sağlanmasına ilişkin standartlara yer verilmiştir (37). Programda yer alan standartlar;

Su Temini:

- Mevsimlik işçiler için bakteriyolojik olarak güvenli, içme, yıkama, yemek hazırlama ve çamaşır yıkama için yeterli miktarda su sağlanmalıdır.
- Hem sıcak hem de soğuk su erişilebilir olmalıdır.
- Her bir işçi için ayrı olacak şekilde içme suyu kapları temin edilmelidir.

Besinler:

- Tüm besinler kontaminasyondan korumak amacıyla depolanmalıdır.

Eğer besinler ortak olarak hazırlanıp servis edilecekse;

- Kırık ya da çizik olan herhangi bir mutfak aracı servis ya da depolamada kullanılmamalıdır.
- Tabakların ve mutfak aletlerinin yıkandığı suyun sıcaklığı 43 ° C'den az olmamalı ve tüm kirleri uzaklaştırabilecek bir deterjan ile yıkanmalı ve kurutulmalıdır.
- Besin hazırlama ve yemek yeme alanlarındaki ekipman ve uygulamalar bu alanların hijyenini bozmayacak şekilde yerleştirilmelidir.
- Mutfaklar ve yemek yeme alanlarında besin hazırlama ile ilgili olmayan her hangi bir alet bulundurulmamalıdır.

Eğer işçiler besinlerini barındıkları alanlarda hazırlayacaksa;

- Buzdolabı ve diğer besin depolama olanakları sağlanmalıdır.
- Yeterli sayıda mutfak aleti, ocak, dolap, masa, sandalye, pişirme ve servis aletleri sağlanmalıdır (38).

Avrupa’da Hollanda ve Fransa’da çalışma kanunlarında mevsimlik işçiler ve geçici işçiler ile ilgili özel düzenlemeler bulunmaktadır. İngiltere, Belçika ve İtalya mevzuatlarında ise “mevsimlik iş” ve “mevsimlik işçi” tanımları ise yer almamaktadır (17).

Türkiye’de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yıl içerisinde birkaç farklı yerde çalışmak için yer değiştiren mevsimlik tarım işçilerinin bu sürecini kolaylaştırmak için METİP’i başlatmıştır. Projede; işçilerin sağlık, eğitim, barınma, ulaşım, güvenlik ve sosyal çevre sorunları ile ilgili iyileştirmeler yapmak amaçlanmış, 2014 yılı ile itibariyle 328 bin kişiye ulaşılmıştır. Bu projede direkt olarak işçilerin beslenmelerine değinilmese de sağlık uygulamaları altında beslenme ile ilgili; beslenme yetersizliği, iyot, demir, D vitamini kullanımı, gıda güvenliği konularında hizmet sunulması yer almaktadır. Sağlık ekipleri mevsimlik tarım işçilerini ziyaret etmekte, gebe takibi ve bebek izlemi yapmakta, çocuklardan topuk kanı almakta ve aşı yapmakta, su örnekleri almaktadır (17).

Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi kapsamında kamplarda yaşayan işçilerin yaşam şartları, afet durumlarında hastalıkların yayılmasını ve hastalık taşıyan ajanlara olan maruziyeti azaltan, iyi hijyen uygulamaları, güvenli içme suyu tedariki, çevresel risklerin azaltılması ve insanların sağlıklı yaşamasını kapsayan WASH (Water supply, sanitation and hygiene promotion) standartları ile değerlendirilmiştir. WASH Standartlarında su temini, vektör kontrolü, katı atık yönetimi ile ilgili kantitatif değerler ile bunların uygulanmasına ilişkin bilgiler yer almaktadır (38).

VI.SONUÇ

Uygun olmayan beslenme koşulları ve yetersiz beslenme, birçok sağlık sorununa yol açabilmektedir. İşçilerin yeterli besine ve temiz suya ulaşmaları, hazırlama, pişirme ve saklama koşullarının iyileştirilmesini kapsayan yasal düzenlemeler yapılarak, etkin şekilde uygulanması ve takibi sağlanmalıdır. İşçilerin uygun bir şekilde ve uygun yerlerde yemeklerini yemeleri sağlanmalı, yemek yeme saatleri düzenlenmelidir. Mevsimlik işçilerin yoğun olduğu yerlerde Toplum Sağlığı Merkezlerinin ve sağlık personelinin sayısı artırılarak, sağlık hizmeti kapsamında sağlıklı beslenme ve besin seçimi hakkında eğitimlere yer verilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Tanır F. Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği. 2016. Date: 10.04.2016
Available: <http://safetyhealth.com.tr/occupational-health-and-safety-in-agriculture/>
2. Government of Canada. Hire a temporary foreign agricultural worker 2016 Date: 26.01.2016
Available: http://www.esdc.gc.ca/en/foreign_workers/hire/agricultural/index.page
3. Artar M. Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Göç Hareketliliği Araştırması. Ankara: AÜ Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi (ÇOKAUM), AÜ Kalkınma Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AKÇAM) 2015.
4. Türkiye İstatistik Kurumu, Hanehalkı Bütçe Araştırması 2009. Türkiye İstatistik Kurumu İnternet Sitesi. Date: 28.01.2016 Available: http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=7&KITAP_ID=33
5. Türkiye İstatistik Kurumu. Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2014. Türkiye İstatistik Kurumu İnternet Sitesi. Date:10.08.2016
Available: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>
6. Özbekmezci Ş, Sahil S. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi. 2004; 19: 261-74.
7. Şimşek Z. GAP Tarımda Çalışanların Sağlığı Araştırması Raporu. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi. 2013.
8. TBMM Meclis Araştırması Komisyonu. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi 2015.
9. Hurst P. Agricultural Workers and Their Contribution to Sustainable Agriculture and Rural Development. International Labour Organization. 2007.
10. Carroll D. A Demographic and Employment Profile of United States Farm Workers. Washington: United States Department of Labor 2012.
11. Akbıyık N. Türkiye’de Tarım Kesiminde İşgücü Piyasalarının Yapısı. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 2008; 7 (24): 220-38.
12. National Farm Worker Ministry. Timeline Of Agricultural Labor In The U.S 2016. Date: 14.05.2016
Available: <http://nfw.org/education-center/farm-worker-issues/timeline-of-agricultural-labor/>
13. Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti. Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MİGA). 2012.
14. Lorodoğlu K, Çınar S. Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz: Karasu Fındık Toplama İşçileri. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi. 2010; 10 (38):23-33.
15. Yıldırım U. 1980 Sonrası Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Mevsimlik İşçiler: Sakarya Örneği, 1. Baskı, SAV Yayıncılık, İstanbul 2015.
16. Görücü İ, Akbıyık N. Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları ve Çözüm Önerileri. Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 2010; 3(5): 189-219.
17. Hayata Destek Derneği. Mevsimlik Tarım İşçiliği Araştırma Raporu 2014.
18. Arcury T, Quandt S. Delivery of health services to migrant and seasonal farmworkers. Annual Reviews Public Health, 2007; 28 (1): 345-363.
19. Cason K, Snyder A. The Health and Nutrition of Hispanic Migrant and Seasonal Farm Workers. Pennsylvania: The Center for Rural Pennsylvania Board of Directors 2004.

20. Beyhan Y. İş Sağlığı- İş Güvenliği ve Beslenme. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları 2008.
21. Şimşek Z. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlığını Geliştirme Programı 2011-2015. Harran Üniversitesi, Sağlık Bakanlığı 2015.
22. Şimşek Z. Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması. Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı. 2012.
23. Birsal M. Canları Pahasına Çalışıyorlar. Önlem Dergisi Web Sitesi Date: 09.06.2016
Available: <http://www.onlemdergisi.com.tr/canlari-pahasina-calisiyorlar/>
24. Sütölük Z, Tanır F, Savaş N, Demirhindi H, Akbaba M. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlık Durumlarının Değerlendirilmesi. Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi. 2004; 5 (17): 34-8.
25. Benek S, Ökten, Ş. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşullarına İlişkin Bir Araştırma: Hilvan İlçesi (Şanlıurfa) Örneği. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2011;10 (2): 653-76.
26. Kiehne E, Mendoza N. Migrant and Seasonal Farmworker Food Insecurity: Prevalence, Impact, Risk Factors, and Coping Strategies. Social Work in Public Health. 2015; 30 (5): 397-409.
27. Koruk İ, Şimşek Z, Tekin Koruk S, Doni N, Gürses G. Intestinal parasites, nutritional status and psychomotor development delay in migratory farm worker's children. Child Care Health Development. 2010; 36 (6): 888-94.
28. Coleman-Jensen A, Rabbitt M. P, Gregory C, Singh A, Gregory C, Singh A. Household Food Security in the United States in 2014. Washington: Economic Research Service. 2015.
29. Coleman-Jensen A, Nord M, Andrews M, Carlson S. Household Food Security in the United States in 2011 . Washington: Economic Research Service. 2012.
30. Borre Kristen, Ertle Luke, Graff M. Working to Eat: Vulnerability, Food, Insecurity and Obesity Among Migrant and Seasonal Farmworker Families. American Journal of Industrial Medicine. 2010; 53(4): 443-62.
31. Kilanowski J, Moore L. Food Insecurity and Dietary Intake in Midwest Migrant Farmworker Children. Journal of Pediatric Nursing. 2010; 25 (5): 360-66.
32. Wirth C, Strohlic R, Getz C. Hunger in Fields: Food Insecurity Among Farmworkers in Fresno County. California Institute for Rural Studies. California 2007.
33. Abdelali-Martini M, Goldey P. Towards a Feminization of Agricultural Labour in Northwest Syria. The Journal of Peasant Studies. 2010; 30 (2): 71-94.
34. Quandt SA, Trejo G, Suerken CK, Pulgar CA, Arcury TA. Diet Quality among Preschool-Age Children of Latino Migrant and Seasonal Farmworkers in the United States. Journal of Immigrant Minority Health. 2016; 18 (3): 505-12.
35. Quandt SA, Arcury TA, Early J, Tapiac J, Davisa JD. Household Food Security Among Migrant and Seasonal Latino Farmworkers in North Carolina. Public Health Reports. 2004; 119(6): 568-76.
36. TBSA-2010. Beslenme Durumu ve Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi Sonuç Raporu. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Ankara 2014.
37. Temporary Foreign Worker Program. Hire a temporary foreign agricultural worker. Government of Canada. Date: 26.01.2016 Available: http://www.esdc.gc.ca/en/foreign_workers/hire/agricultural/index.page adresinden alındı.
38. Seasonal Agricultural Worker Program. Seasonal Farm Worker Housing Guidelines 2016.